DŽORDĀNO BRUNO · PILNS TULKOJUMS NO ITĀĻU VALODAS

Par bezgalīgo Visumu

un pasaulēm

ZVAIGZNES IR SAULES

ITĀĻU IZDEVUMS · LONDONA 1584

BLUSABOOKS

GUDRĪBAS GRĀMATAS · CITAS PASAULES

Par bezgalīgo Visumu un pasaulēm

Londona, 1584

Džordāno Bruno pieci dialogi par Visumu bez malas un centra, par zvaigznēm, kas ir saules, un neskaitāmām pasaulēm ap tām. Pilns tulkojums no itāļu valodas pēc 1584. gada izdevuma

BlusaBooks · MMXXVI

Tulkojums, vēres un komentāri © 2026 SIA "Blusa Entertainment".
Avots: Džordāno Bruno, «De l'infinito universo et mondi» (Par bezgalīgo Visumu un pasaulēm), titullapā «Stampato in Venetia» — patiesībā iespiests Londonā (Džons Čārlvuds), 1584. Tulkots no itāļu valodas pēc šī izdevuma lapu attēliem. Titullapa un kokgriezumi — no tā paša izdevuma.

BLUSABOOKS · MMXXVI

SATURS

Priekšvārds 5

Ievadvēstule 9

Pirmais dialogs 28

Otrais dialogs 48

Trešais dialogs 74

Ceturtais dialogs 100

Piektais dialogs 117

Komentāri 146

PRIEKŠVĀRDS

Grāmata, kas atvēra debesis. 1584. gadā Londonā iznāca neliela grāmata itāļu valodā ar virsrakstu «Par bezgalīgo Visumu un pasaulēm». Tās autors apgalvoja lietas, kas lielākajai daļai viņa laikabiedru šķita gan neprātīgas, gan bīstamas: Visumam nav malas un nav centra; zvaigznes ir saules, tikpat lielas kā mūsējā vai lielākas; ap tām riņķo neskaitāmas zemes, un arī tās ir apdzīvotas. Tolaik Eiropas universitātēs vēl mācīja Aristoteļa kosmosu — Zeme nekustīgi stāv vidū, ap to griežas caurspīdīgas debess sfēras ar Mēnesi, Sauli un planētām, un pašā ārā ir zvaigžņu velve, aiz kuras nav nekā, pat ne tukšuma. Džordāno Bruno šo velvi «saplēsa». Pēc sešpadsmit gadiem viņu sadedzināja uz sārta Romā.

Kas bija Bruno. Filipo Bruno dzimis 1548. gadā Nolā pie Neapoles — tāpēc vēlāk viņš sevi sauca par «Nolānieti». Septiņpadsmit gadu vecs viņš iestājās dominikāņu ordenī Neapolē, saņēma vārdu Džordāno, studēja teoloģiju un kļuva par priesteri. Taču viņš lasīja arī aizliegtas grāmatas un apšaubīja dogmas, tāpēc 1576. gadā, baidīdamies no apsūdzības ķecerībā, pameta klosteri un bēga. Sekoja gandrīz divdesmit bēgļa gadi: Ženēva, Tulūza, Parīze, kur viņa atmiņas mākslu apbrīnoja karalis Anrī III, tad Londona, vēlāk Vitenberga, Prāga, Helmštate un Frankfurte. Visur viņš lasīja lekcijas, strīdējās ar profesoriem, rakstīja grāmatas — un visur drīz sakāvās ar vietējiem gudrajiem.

Londonā pie sūtņa. No 1583. līdz 1585. gadam Bruno dzīvoja Londonā Francijas sūtņa Mišela de Kastelno, senjora de Movisjēra, namā. Šim sūtnim ir veltīta arī mūsu grāmata. Oksfordā Bruno lekcijas par Koperniku izsmēja un pārtrauca, bet sūtņa mājā viņam bija aizsardzība un miers. Tur divos gados tapa seši dialogi itāļu valodā — visi viņa slavenākie darbi, starp tiem «Pelnu dienas mielasts» (Kopernika aizstāvība), «Par cēloni, principu un vienoto» un šī grāmata. Titullapā ir rakstīts «Iespiests Venēcijā», taču tā bija maskēšanās:

grāmatu Londonā iespieda Džons Čārlvuds, un itāliski tā bija domāta lasītājiem visā Eiropā.

Tālāk par Koperniku. 1543. gadā Nikolajs Koperniks bija ielicis Sauli Visuma vidū un licis Zemei griezties ap to. Bruno bija viens no pirmajiem, kas šo mācību pieņēma bez atrunām, — bet viņš gāja daudz tālāk. Kopernikam zvaigznes vēl bija viena nekustīga sfēra pasaules malā. Bruno to sfēru noņēma: zvaigznes atrodas dažādos attālumos bezgalīgā telpā, katra ir saule, un mūsu Saule ir tikai viena no tām. Visumā nav ne «augšas», ne «lejas», ne centra; katrai pasaulei ir savs smaguma centrs. Šīs domas Bruno ņēma arī no senajiem — no Dēmokrita, Epikūra un it īpaši no romiešu dzejnieka Lukrēcija — un no Nikolaja Kuzānieša, bet viņš tās savija vienā lielā redzējumā par bezgalīgu, dzīvu Visumu, kurā Dievs izpaužas bezgalīgā darbā.

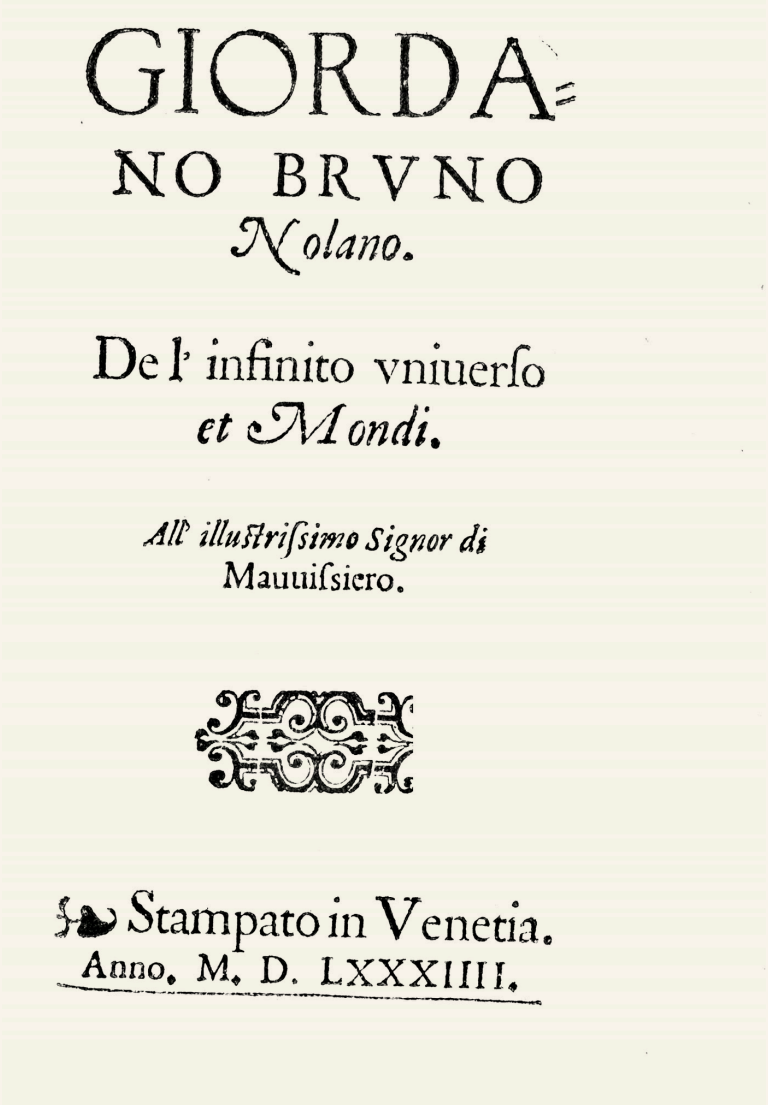
Pieci dialogi. Grāmata ir saruna. Filoteo ir pats Bruno — dedzīgs, pārliecināts, ar tēliem un izsmieklu. Elpīno jautā un saprot; Frakastorio, kas nosaukts pēc slavenā itāļu ārsta un dzejnieka Džirolamo Frakastoro, ir gudrs sabiedrotais; Burkio — iespītējies, smieklīgs aristotelietis, kura galva bezgalību «nespēj aptvert» un vēders «nespēj sagremot». Piektajā dialogā ierodas Albertīno, mācīts doktors, kas pret daudzām pasaulēm izklāsta visus Aristoteļa argumentus — un beigās pāriet Filoteo pusē. Ievadvēstulē sūtnim Bruno pats izstāsta visu piecu dialogu saturu un pievieno trīs sonetus ppar prātu, kas «šķeļ debesis» un paceļas bezgalībā.

Inkvizīcija un 1600. gads. 1591. gadā Bruno pieņēma venēciešu muižnieka Džovanni Močenigo ielūgumu un atgriezās Itālijā. Nākamā gada maijā Močenigo viņu nodeva inkvizīcijai. 1593. gadā Bruno pārveda uz Romu, un prāva ilga septiņus gadus. Viņš atteicās atsaukt savas mācības. 1600. gada 17. februārī Bruno sadedzināja uz sārta Romā, Campo de' Fiori laukumā; kopš 1889. gada tur stāv viņa piemineklis. Starp apsūdzībām bija arī mācība par daudzām pasaulēm, taču lielākā daļa apsūdzību skāra teoloģiju, un pilni prāvas materiāli nav saglabājušies. Tāpēc godīgi var teikt tikai tik daudz: šī grāmata un tās idejas bija daļa no tā, par ko Bruno tiesāja.

Ko zinām šodien. Bruno nevarēja pierādīt savas domas — viņam nebija pat teleskopa. Tomēr daudz kas izrādījās patiess. Zvaigznes tiešām ir saules; pirmo attālumu līdz zvaigznei izmērīja 1838. gadā, un tas bija neiedomājami liels. 1995. gadā atklāja pirmo planētu pie citas Saulei līdzīgas zvaigznes, un šodien zināmi jau vairāki tūkstoši šādu planētu. Mūsu Saule ir viena no simtiem miljardu zvaigžņu mūsu Galaktikā, un galaktiku ir simtiem miljardu. Visumam patiešām nav zināma centra. Vai tas ir bezgalīgs, zinātne joprojām nezina, un dzīvība ārpus Zemes vēl nav atrasta. Bet jautājums, ko Bruno uzdeva tik skaļi, ka par to samaksāja ar dzīvību, ir kļuvis par vienu no galvenajiem mūsdienu astronomijas jautājumiem.

Mūsu sērija «Citas pasaules». Šī grāmata pieder sērijai, kurā gadsimtu gaitā cilvēki iztēlojas un pēta citas pasaules: Lukiāna «Patiesā vēsture» (2. gs.; Nr. 83), Keplera «Sapnis» (1634; Nr. 85), Vilkinsa «Pasaules atklāšana Mēnesī» (1638; Nr. 86), Godvina «Cilvēks Mēnesī» (1638; Nr. 87), Sirano de Beržeraka «Pasaule Mēnesī» (Nr. 88), Fontenela «Sarunas par pasauļu daudzumu» (Nr. 90), Heigensa «Debesu pasaules» (1698; Nr. 91), Voltēra «Mikromegass» (1752; Nr. 92) un Svēdenborga «Zemes Visumā» (Nr. 93). Bruno grāmata ir to filozofiskā sirds: tā pirmā tik pārliecinoši pateica, ka pasauļu ir neskaitāmi daudz.

Mūsu izdevums. Šis ir pilns tulkojums, teikumu pa teikumam, no 1584. gada itāļu izdevuma lapu attēliem. Nekas nav izlaists vai pārstāstīts. Bruno asums, izsmiekls par pedantiem, teoloģija un latīņu citāti atstāti, kā tie ir oriģinālā; latīņu citāti tulkoti tekstā, bet mierīgs skaidrojums, kur tas vajadzīgs, ir vērēs lapas apakšā. Soneti tulkoti kā dzeja, rindās. Grāmatas sākumā ir 1584. gada titullapa, tekstā — oriģināla kokgriezumi un mūsdienu krāsainas ilustrācijas. Beigās ir komentāri: «Vienkāršiem vārdiem», «Ko Bruno apstrīd» un «Ko saka zinātne».

GIORDA-
NO BRVNO
Nolano.

De l' infinito vniuerſo
et Mondi.

All' illuſtriſſimo Signor di
Mauuiſsiero.

Stampato in Venetia.
Anno. M. D. LXXXIIII.

Oriģinālā titullapa: «Džordāno Bruno no Nolas. Par bezgalīgo Visumu un pasaulēm. Visaugstdzimušajam senjoram de Movisjēram. Iespiests Venēcijā, 1584. gadā» — patiesībā grāmata iespiesta Londonā

IEVADVĒSTULE

rakstīta visaugstdzimušajam kungam Mišelam de Kastelno[*]*, senjoram de Movisjēram, Konkreso un Žuanvilas kungam, Viskristīgākā karaļa ordeņa bruņiniekam, viņa slepenās padomes padomniekam, piecdesmit bruņinieku kapteinim un sūtnim pie Visgaišākās Anglijas karalienes* Ja es, ak visaugstdzimušais bruņiniek, vilktu arklu, ganītu ganāmpulku, koptu dārzu, lāpītu drēbes, — neviens uz mani neskatītos, maz kas mani vērotu, reti kāds mani nopeltu, un es viegli varētu patikt visiem. Bet tāpēc, ka esmu dabas lauka mērnieks, rūpējos par dvēseles ganību, alkstu prāta kopšanas un esmu kā Dedals[†] saprāta paradumu veidošanā, — redzi nu: kas mani ieraudzījis, tas man draud; kas mani novērojis, tas man uzbrūk; kas mani panācis, tas mani kož; kas mani notvēris, tas mani rij. Tas nav viens, nav daži, ir daudzi, ir gandrīz visi.

Ja vēlaties saprast, no kurienes tas nāk, es jums saku: cēlonis ir tas, ka man nepatīk vispārība, ka es ienīstu pūli, ka mani neapmierina daudzums, — mani apbur viena vienīga. Tā, kuras dēļ es esmu brīvs pakļautībā, apmierināts ciešanās, bagāts trūkumā un dzīvs nāvē; tā, kuras dēļ es neapskaužu tos, kas ir vergi brīvībā, kas cieš priekos, ir nabagi bagātībā un miruši dzīvē. Jo miesā tiem ir važas, kas tos žņaudz, garā — elle, kas tos nomāc, dvēselē — maldi, kas tos slimdina, prātā — miegainība, kas tos nonāvē; nav tiem ne dvēseles diženuma, kas tos atbrīvotu, ne pacietības, kas tos paceltu, ne spožuma, kas tos apgaismotu, ne zināšanu, kas tos atdzīvinātu.

[*] Mišels de Kastelno (ap 1520–1592) — Francijas sūtnis Londonā 1575–1585. Bruno no 1583. līdz 1585. gadam dzīvoja viņa vēstniecības namā, un tur tapa visi viņa itāļu dialogi.

[†] Dedals — sengrieķu mītu meistars, labirinta un spārnu darinātājs. Bruno sevi sauc par prāta paradumu veidotāju — izgudrotāju un būvētāju.

Tādēļ arī es kā noguris neatvelku kāju no grūtā ceļa, ne kā kūtrulis nolaižu rokas no darba, kas stājas priekšā, ne kā izmisušais novēršu muguru ienaidniekam, kas man stājas pretī, ne kā apžilbis novēršu acis no dievišķā priekšmeta, — lai gan lielākoties jūtu, ka mani tur par sofistu, kas vairāk cenšas izlikties smalks, nekā būt patiess; par godkārīgo, kas vairāk pūlas celt jaunu un aplamu sektu, nekā stiprināt seno un patieso; par putnu ķērāju, kas tīko pēc slavas spožuma, priekšā liekot maldu tumsu; par nemierīgu garu, kas gāž labo mācību celtnes un kļūst par samaitātības mašīnu pamatlicēju.

Tad nu, kungs, lai svētās dievības izkliedē no manis visus tos, kas mani netaisni nīst; lai mans Dievs man vienmēr ir žēlīgs; lai visi mūsu pasaules valdnieki man ir labvēlīgi; lai zvaigznes tā sagatavo sēklu laukam un lauku sēklai, ka pasaulei parādās noderīgs un slavens mana darba auglis, — modinot garu un atverot sapratni tiem, kam trūkst gaismas. Jo es pavisam noteikti neizliekos; un, ja es maldos, tad neticu, ka patiesi maldos; un, runādams un rakstīdams, es nestrīdos aiz mīlestības uz uzvaru pašu par sevi (jo katru slavu un uzvaru, kur nav patiesības, es turu par naidīgu Dievam, par viszemāko un bez jebkāda goda), bet gan aiz mīlestības uz patieso gudrību un aiz dedzības pēc patiesas apceres es pūlos, sevi krustāsitu, sevi mocu.

To atklās pierādošie argumenti, kas izriet no dzīviem iemesliem, kuri savukārt izriet no sakārtotas maņas, ko informē neviltoti tēli, kas kā patiesi sūtņi atdalās no dabas priekšmetiem — kļūdami klātesoši tiem, kas tos meklē, atklāti tiem, kas tos vēro, skaidri tam, kas tos uztver, droši tam, kas tos aptver. Un lūk, es jums sniedzu savu apceri par bezgalīgo Visumu un neskaitāmajām pasaulēm.

Pirmā dialoga saturs

Tātad pirmajā dialogā jums ir, pirmkārt, ka maņu nepastāvība rāda, ka tās nav noteiktības pamats un to nerada citādi kā vien ar zināmu salīdzināšanu un sastatīšanu — vienu maņām uztveramu lietu ar otru un vienu maņu ar otru; un no tā secināts, kā patiesība mājo dažādos priekšmetos.

Otrkārt, sāk pierādīt Visuma bezgalību, un tiek celts pirmais arguments, ņemts no tā, ka pasauli nespēj noslēgt tie, kas ar iztēles darbu grib tai uzcelt mūrus. Treškārt, no tā, ka nepiedienīgi ir sacīt, ka pasaule ir galīga un ka tā ir pati sevī, — jo tas pieklājas vienīgi neizmērojamajam, — ņemts otrais arguments. Tālāk ņemts trešais arguments no nepiedienīgā un neiespējamā priekšstata, ka pasaule nav nekādā vietā; jo tad katrā ziņā izrietētu, ka tai nav esamības, tā kā katra lieta, vai tā būtu ķermeniska vai bezķermeniska, ir vietā vai nu ķermeniski, vai bezķermeniski. Ceturtais arguments ņemts no ļoti spiedīga pierādījuma jeb jautājuma, ko izvirza epikūrieši:

Patiesi, ja reiz par galīgu pieņemtu
visu, kas ir telpa, — ja kāds aizskrietu līdz pašai
tālākajai malai un mestu spārnotu šķēpu,
vai tu gribētu, lai tas, varenā spēkā raidīts,
lido turp, kurp sviests, un tālu aizskrien,
vai domā, ka kaut kas var to aizturēt un tam stāties pretī?
Jo vai nu ir kaut kas, kas to kavē un traucē
nonākt, kurp sviests, un apstāties pie mērķa,
vai tas lido tālāk, — bet tad tas nebija sācies no malas.[*]

Piektkārt, ka vietas definīcija, ko devis Aristotelis,[†] neder pirmajai, lielākajai un visvispārīgākajai vietai; un ka nav jēgas par vietu ņemt saturētajam tuvāko un tiešo virsmu, un citas tamlīdzīgas vieglprātības, kas vietu padara par matemātisku, nevis fizisku lietu.

Nemaz nerunājot par to, ka starp aptverošā virsmu un aptverto, kas tajā kustas, vienmēr nepieciešami ir starpā esoša telpa, kurai drīzāk pienākas būt vietai; un, ja no telpas gribam ņemt tikai virsmu, tad bezgalībā jāmeklē galīga vieta. Sestkārt, ka, pieņemot pasauli par galīgu, no tukšuma nevar izbēgt, ja tukšums ir tas, kurā nav nekā.

---

[*] Lukrēcijs, «Par lietu dabu» I, ap 968.–983. pantu. Lukrēcijs (1. gs. p.m.ē.) bija Epikūra mācības dzejnieks; šo «šķēpa metēja pie pasaules malas» pierādījumu Bruno ņem par savu.

[†] Aristotelis «Fizikā» (IV grāmatā) vietu definēja kā aptverošā ķermeņa iekšējo robežvirsmu. Bruno jautā: bet kas tad aptver visu pasauli?

Septītkārt, ka, tāpat kā šī telpa, kurā ir šī pasaule, tiktu saprasta kā tukšums, ja šīs pasaules tajā nebūtu, tāpat arī tur, kur šīs pasaules nav, saprotams tukšums. Tātad ārpus pasaules šī telpa neatšķiras no tās: tātad spēju, kas ir šai, ir arī tai; tātad tai ir arī īstenojums, jo neviena spēja nav mūžīga bez īstenojuma; un tāpēc tai mūžīgi ir pievienots īstenojums, — vēl vairāk, tā pati ir īstenojums, jo mūžīgajā nav atšķirības starp esamību un iespēju būt.

Astotkārt, ka neviena maņa bezgalīgo nenoliedz: tā kā mēs to nevaram noliegt tāpēc, ka to ar maņām neaptveram; bet, tā kā maņas aptver tas un prāts nāk to apstiprināt, mums tas jāpieņem. Turklāt, ja vēl labāk apsveram, maņas to pašas rāda bezgalīgu: jo vienmēr redzam lietu, ko aptver cita lieta, un nekad — ne ar ārējo, ne ar iekšējo maņu — neuztveram lietu, ko neaptvertu cita vai tai līdzīga.

Jo acu priekšā lieta lietu norobežo:
gaiss atdala pakalnus, kalni — gaisu,
zeme — jūru, un jūra atkal — visas zemes;
bet patiesi nav nekā, kas Visumu norobežotu no ārpuses;
tik plaši visur atvērts lietām milzu plašums,
bez robežām uz visām pusēm.[*]

Tātad no tā, ko redzam, mums drīzāk jāsecina bezgalība, jo mums negadās neviena lieta, ko nenorobežotu cita, un nevienu nepieredzam, kas būtu norobežota pati ar sevi. Devītkārt, ka bezgalīgo telpu nevar noliegt citādi kā vien ar mēli, kā to dara stūrgalvji, — ja apdomā, ka pārējā telpa, kur pasaules nav un ko sauc par tukšumu vai pat iedomājas par neko, nav saprotama bez spējas aptvert, ne mazākas par šīs telpas spēju, kas aptver.

Desmitkārt, ka, tāpat kā ir labi, ka pastāv šī pasaule, ne mazāk labi ir, ka pastāv katra no bezgalīgi daudzajām citām. Vienpadsmitkārt, ka šīs pasaules labums nav nododams citai pasaulei, kas varētu būt, tāpat kā mana esamība nav nododama šī vai tā esamībai. Divpadsmitkārt, ka nav ne iemesla, ne jēgas, kas, pieņemot vienu bezgalīgu, nedalāmu, visvienkāršāko un visu sevī satverošo, neļautu pastāvēt

[*] Lukrēcijs, «Par lietu dabu» I, 998.–1007. pants (ar izlaidumiem).